

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА –
доктора юридичних наук, доцента кафедри людських прав
юридичного факультету Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
Гураленко Наталії Анатоліївни
на дисертацію та автореферат Зубрицької Оксани Василівни
«Інститут ювенальної юстиції як об'єкт філософсько-правового аналізу»,
поданої на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук
зі спеціальності 12.00.12 – філософія права

Актуальність теми дослідження є обґрунтованою, на думку опонента, з огляду на низку чинників, з-поміж яких виокремимо такі три.

По-перше – необхідністю формування громадянського суспільства, що можливе в умовах всебічного розвитку та виховання неповнолітніх. Захист прав дітей об'єктивно стає одним із пріоритетів юридичного забезпечення національної безпеки, рівень якості життя дітей та молоді, що не відповідає гуманітарним світовим стандартам, зниження освіченості, незадовільний стан загальної та правової культури, відсутність позитивної динаміки в протиліжності негативним явищам в дитячому та молодіжному середовищі (девіантна та делінквентна поведінка, підвищена віктимність) ставлять під загрозу майбутнє та саме існування суспільства.

По-друге – це актуальність філософського осмислення правових явищ у зв'язку з методологічним плюралізмом для виявлення сутнісних філософсько-правових смислів, яким раніше не приділялося дослідницької уваги.

По-третє – прагматизація предмету української філософії права, її звернення до практичних проблем права, юридичної діяльності.

З огляду на зазначене та положення, викладені дисертанткою (в авторефераті (А) на сторінці 1, у рукописі дисертації (Д) на сторінці 10), актуальність теми є обґрунтованою та не викликає сумнівів.

Закономірним із огляду на актуальність теми є **зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами**. Як відзначає дисертантка (А: 2), дослідження виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., у межах науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права «Теоретико-історичні проблеми розвитку держави і права» на 2017–2023 роки (номер державної реєстрації 0117U000103), що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2013–2016 роки (державний реєстраційний номер 0108U008927) та на 2017-2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, загалом є задовільним. Цьому сприяло використання широкого спектру джерельної бази. Дисертанткою, як зазначається у рукописі дисертації, використано 246 джерел, у яких відображено різні аспекти проблематики.

Також дослідження дисертантки загалом містить значну методологічну компоненту. Методологічний ступінь обґрунтованості результатів дослідження характеризується та зумовлений наступним: в роботі з позицій методологічного плюралізму та, зокрема, методологічного інструментарію представлено результати осмислення проблематики інституту ювенальної юстиції.

У цілому методологічну базу дисертаційного дослідження, в якій інтегрувалися концепти філософсько-правового аналізу інституту ювенальної юстиції можна вважати достатньою. Використання автором дисертації широкого спектру методів та наукових підходів, зокрема, аналізу і синтезу, порівняння, абстрагування, аналогії, світоглядного плюралізму та інших дало можливість здійснити філософсько-правовий аналіз інституту ювенальної юстиції.

Наявна дисертація, автореферат та опубліковані роботи свідчать, що їх автором проведене ґрунтовне наукове дослідження. На основі застосування системи методів та вивчення існуючих ідей і категорій, автором не лише чітко визначено задачі дослідження обґрунтувати стан філософсько-правового дослідження проблеми реалізації ювенального права та ювенальної юстиції в Україні; визначити теоретико-методологічні засади вивчення інституту ювенальної юстиції; узагальнити основні підходи щодо онтологічних, гносеологічних та антропологічних засад формування інституту ювенальної юстиції; проаналізувати сутність інституту ювенальної юстиції крізь призму антропологізації його впровадження і людиновимірності використання ювенальних технологій; висвітлити аксіологічно-праксеологічну вмотивованість формування інституту ювенальної юстиції в Україні; окреслити межі полівимірності взаємозв'язку суспільних моделей сім'ї і ювенальної юстиції; встановити потреби аксіоматики інституту ювенальної юстиції щодо захисту дітей; охарактеризувати гуманістичну реальність правовідносин у впровадженні ювенальної практики на засадах громадянського суспільства; спроектувати сучасну роль імплементації ювенальної практики у формуванні української держави соціально-демократичної орієнтації (А: 2-3, Д: 12), а й виокремлено мету, яка полягає у філософсько-правій концептуалізації ювенальної юстиції в реаліях становлення української держави соціально-демократичної орієнтації (А: 2; Д: 12).

Використання філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів дослідження забезпечили достовірність результатів дослідження. При цьому обґрунтованість отриманих автором наукових результатів базується на частково, а часом й достатньо переконливій аргументації висловлених положень і висновків, послідовності та логіці викладу матеріалу, єдності всіх структурних підрозділів роботи.

Дисертація складається з анотацій, вступу, трьох розділів, які об'єднують 11 підрозділів, висновків, списку використаної літератури.

Новизна та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації засвідчена використанням теоретичних здобутків вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували тему. Роботі загалом властивий комплексний характер монографічного дослідження та наукова новизна в *методологічному аспекті*.

Найсуттєвіші результати, які відображають внесок дисертації (дисертантки) у розробку означеної проблеми, зводяться до наступних положень (А: 3, Д: 13-16).

Дисертантка, зокрема, вважає, що *уперше*:

1) здійснено сучасний філософсько-правовий аналіз інституту ювенальної юстиції в контексті євроінтеграційних державотворчих і правотворчих процесів, що дало змогу виокремити її охоронну функцію, не спрямовану тільки на осуд, покарання, засуд тощо, а зосереджену на захисті порушника, зважаючи на те, що йдеться про неповнолітніх осіб. Відтак акцентовано увагу на правильному вихованні дитини в колі сім'ї, де їй мають прищеплювати цінності, патріотизм і повагу до права. Це, без сумніву, скорегує девіантну поведінку неповнолітніх, допоможе подолати схильність до правопорушень;

2) аргументовано необхідність правового регулювання виховання та освіченості дітей, як однієї із засадничих характеристик інституту ювенальної юстиції, що покликане убезпечити неповнолітніх від негативного виміру девіантної поведінки. Означена складова є взаємообумовленою відповідальністю і сім'ї, і держави, водночас не можна применшувати первинного значення саме батьківського впливу. Врешті-решт інститут сім'ї підтверджує те, що внутрішньосімейні відносини великою мірою впливають на зростання кількості правопорушень серед неповнолітніх, адже стереотипи й аксіологія спілкування формують модель поведінки дітей у суспільстві, а відтак і в державі;

3) обґрунтовано роль гуманізації правовідносин у впровадженні ювенальної практики на засадах громадянського суспільства. З'ясовано, що для впровадження та дієвості ювенальної практики в Україні в майбутньому уже зараз потрібно виконувати комплекс заходів, покликаних створити підґрунтя для її ефективного функціонування. З цією метою доцільно: залучати до роботи в системі ювенальної практики працівників з високим рівнем професіоналізму, які володіють професійною етикою та культурою, мають досвід роботи з дітьми і пройшли відповідне стажування; підвищити якість роботи законодавчого органу, наслідком чого стане підвищення якості нормативно-правових актів, які приймаються (зокрема, у сфері захисту дітей і дитинства);

удосконалено:

4) теоретико-методологічні засади вивчення інституту ювенальної юстиції. Запропоновано взяти взаємну діяльність держави і сім'ї за основу формування і функціонування інституту ювенальної юстиції. Держава на макрорівні через систему інститутів та органів повинна виступати гарантом гідного життя дитини за умови, що вона поводить себе правомірно та правослухняно;

5) положення про онтологічні, гносеологічні та антропологічні засади формування інституту ювенальної юстиції. Запропоновано формувати інститут ювенальної юстиції в нашій державі на основі цінностей громадянського суспільства з урахуванням суспільно-історичних особливостей розвитку української нації;

6) твердження про полівимірність взаємозв'язку суспільних моделей сім'ї і ювенальної юстиції, вказавши на об'єднавчу характеристику, що полягає у трактуванні сім'ї як основи для формування поведінки її членів у суспільстві, фундаменту морально-етичних цінностей, якими послуговуються її члени в повсякденному житті, а діти використовуватимуть у майбутньому;

дістали подальший розвиток:

7) способи аналізу поняття, міждисциплінарних особливостей ювенальної юстиції і ювенального права як об'єкта дослідження загальнофілософської, теоретико-правової, зокрема й філософсько-правової науки;

8) міркування про те, що аксіоми ювенальної юстиції впливають не тільки на ювенталістику, а й на всю правову систему України. Це безпосередньо виявляється через їх загальність, універсальність, значущість; незмінність, стійкість упродовж тривалого часу; вплив на всі форми юридичної діяльності. Окрім того, це виступає своєрідним критерієм законності чи незаконності дій і вчинків суб'єктів права, заповнює наявні у праві прогалини, слугує основою для підвищення рівня правосвідомості громадян, а також виконує регулятивну роль;

9) твердження про те, що сьогодні вкрай потрібним є запровадження в дію системи ювенальної юстиції як інституту, який допоможе, з одного боку, захистити чи відновити права дітей, а з іншого, – сприятиме соціалізації, поверненню до правослухняного життя тих, хто вчинив правопорушення.

Загалом, поділяємо думку про те, що дисертантка має підстави вважати низку висновків обґрунтованими.

Разом із цим, дисертаційне дослідження, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні моменти, спірні положення, висвітлення яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів дисертаційного дослідження. Представимо деякі з них детальніше:

1. У світлі світових інтеграційних процесів та визнання Україною цивілізаційних гуманітарних цінностей актуалізується питання практичного впровадження на національному рівні європейських стандартів прав дитини, серед яких важливе місце посідають стандарти протидії насильству, дискримінації, жорстокому поводженню, забезпечення соціальних прав та ін. Значущість цього неодноразово аргументується дисертанткою. Погоджуємось із наявними думками щодо важливості «формування на основі європейських цінностей законодавчої бази у сфері захисту прав і свобод людини як першого кроку до створення інституту ювенальної юстиції та ювенального права зокрема» (Д : 134), рольового значення «неогуманістичних тенденцій співробітництва з країнами ЄС на шляху побудови інституту ювенальної юстиції як запоруки суспільної стабільності і розвитку держави» (Д : 138). Водночас, додаткової конкретизації потребує авторське положення про те, що «права дитини передбачають її **вилучення з сім'ї** не тільки за насильство або жорстоке поводження з нею, але й у **випадках недостатнього догляду**» (Д : 34).

Керуючись діючими у сфері європейського ювенального законодавства нормативами, однією з підстав позбавлення батьків їх прав на піклування про дітей є неблагополучність сім'ї, тобто неможливість задоволення всіх потреб дитини. Враховуючи те, що більше половини українських сімей живе за межею бідності, риторичним залишається питання, чи можливо у вітчизняних реаліях повною мірою адаптувати європейське ювенальне законодавство й забезпечити такий достатній рівень догляду і розвитку дитини, який відповідатиме європейським вимогам. До того ж на подібну заяву при її практичному вирішенні можна навести критичні аргументи, що: по-перше, оціночне поняття «недостатній догляд» (а не його повна

відсутність) досить суперечливе навіть у суто теоретичному плані; по-друге, така ситуація може призвести до того, що ювенальна юстиція фактично позбавить сім'ю автономності і поставить у жорстку залежність від рішень чиновників даних служб.

2. У ключі осмислення філософсько-правових засад сучасних концептів виховання дитини (*підрозділ 2.2*) дисертантка визначає дисципліну як «початок й обов'язкову школу, яка дає найглибші знання і водночас закладає в дитини усвідомлене дотримання букви закону, наслідування порядку в суспільстві» (Д : 71). Аналізуючи проблеми профілактики сімейного насильства в межах соціальної педагогіки, автор зауважує: «методика виховного процесу батьками передбачає протидію неправильному вихованню, що проявляється в таких діях як несправедливе покарання, надмірні вимоги, надто суворі заборони, котрі позбавляють дитину радості життя» (Д : 86).

З точки зору теоретичної рефлексії визначені положення безперечні, однак неоднозначною стає його практична реалізація. Мова йде про те, що, з одного боку, мета дисципліни – сформувати стабільну впорядковану атмосферу, за якої дитина може правильно розвиватися й отримувати корисні для життя навички та вміння. Однак, з іншого боку, надмірне управління життям дитини може завдати їй істотної шкоди. Констатуючи все вищесказане, виникають питання: Як визначити межі між дисципліною у вихованні дитини та утиском на неї батьків? Який критерій слід брати за основу при розмежуванні спроби батьків привчити дитину до дисципліни й насильства над нею?

3. Враховуючи проведену у дослідженні констатацію класичних форм насильства в сім'ї (фізичне, психологічне, сексуальне, економічне) (Д : 88-90), цікаво почути думку дисертантки з приводу того, чи можна розглядати як форму економічного насильства над дитиною випадки несплати аліментів або випадки, коли один з батьків дитини після розлучення, проживаючи окремо, навмисно офіційно не працевлаштовується з метою сплати мінімального розміру аліментів, при цьому тривалий час уникає додаткових витрат на дитину.

4. У своєму дослідженні дисертантка наголошує на рольовому значенні держави при здійсненні контролю за дотриманням і захистом прав дитини. Зокрема, «державна на макрорівні через систему інститутів та органів повинна виступати гарантом гідного життя дитини» (Д : 15). «Державна повинна виробити чіткий і прозорий правовий механізм, котрий дасть змогу подолати та в майбутньому запобігти виникненню порушень прав дитини» (Д : 76-77). «Державна, котра є основним гарантом захисту прав людини та громадянина має бути спрямована на соціальну захищеність сім'ї як інституту виховання дитини» (Д : 72).

Вважаємо, що з вищезазначеною авторською позицією можна погодитись. Ювенальна стратегія держави – стратегія зацікавленості у тому, щоб кожна дитина була здорова фізично, психологічно, могла розвиватись. Саме держава має подбати про підготовку соціальних інспекторів, які зможуть розпізнавати проблеми в сім'ї, вмітимуть ці проблеми розв'язувати, а також знайдуть алгоритм дій у різних небезпечних для дитини ситуаціях.

З погляду автентичної природи державної влади її могутність завжди буде оцінюватися за критерієм ефективної дії. Та саме у цьому виникає гносеологічний парадокс: якщо одне зі завдань держави – здійснювати тотальний контроль за захистом прав дитини, на підставі ювенального законодавства позбавляти батьків їх прав на піклування про дітей, то чи зможе така держава належним чином виконувати поставлене завдання в умовах коли сама ж не в повному обсязі забезпечує права дітей, зокрема на охорону здоров'я, освіту та розвиток?

Враховуючи вищесказане, вважаємо за доцільне застерегти дисертантку від надмірної теоретичної ідеалізації ціннісних субстратів, властивостей державної влади, характеристики останньої у сфері ювенальною юстиції переважно з точки зору своєї загальної значущості. У роботі доцільно було б окрім аксіологічного виміру проблеми звернути увагу на синтез провіденціальної стратегії держави стосовно неповнолітніх з крайніх позицій її сприйняття – сакрального (ціннісного) і профанного (антиціннісного).

5. Неконкретизованими видаються такі положення дисертаційного дослідження:

Досліджуючи праксеологічний вимір доцільності впровадження ювенальної практики в Україні, автор наголошує «інститут ювенальної юстиції в Україні повинен бути сформований з **урахуванням суспільно-історичних особливостей розвитку української нації**» (А : 14; Д : 87, 153). При цьому не зовсім зрозуміло, про які саме особливості національного розвитку інституту ювенальної юстиції йде мова, оскільки у роботі вони достатньою мірою не розкриті.

Сьогодні ціннісною основою, підґрунтям, на якому розвивається більшість сучасних соціальних інститутів, став гуманізм. Ціла низка понять, зокрема таких, як права людини, громадянське суспільство, правова держава своїм існуванням завдячують такому явищу, як гуманізм. Необмеженість визнання людини найвищою цінністю – це юридично зафіксований стандарт цивілізованості, що досяг планетарних масштабів. Водночас, ідея гуманізму, універсальності прав як невід'ємної властивості кожної людини, істинних ознак її буття традиційно вважається витвором західної культури. Враховуючи вищесказане, важко погодитися з критичним висловлюванням дисертантки, що «сучасна освіта під тиском культури Західного світу втрачає свою гуманність» (А : 7-8; Д : 82).

Наведені вище зауваження не спростовують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження О.В. Левицької. Певною мірою вони доповнюють об'єктивну характеристику практичної складності та значущості теми проведеного дослідження, засвідчують внесок дисертантки в розвиток філософії права в Україні.

Результати наукового дослідження можуть бути використані у правотворчій діяльності задля посилення обґрунтованості нормативно-правових актів під час їх проектування, а також у правозастосовній діяльності для підвищення ефективності процесу вирішення юридичних спорів.

Оформлення дисертації відповідає вимогам, що ставляться у «Порядку присудження наукових ступенів» (п.п. 9, 11, 12, 13), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

Зміст дисертації відповідає спеціальності 12.00.12 – філософія права, за якою вона подається до захисту, а зміст автореферату є ідентичним до основних положень дисертації.

Наукові положення, висновки, рекомендації, сформульовані у дисертації, викладені у працях дисертантки, які у достатній кількості опубліковані у фахових виданнях.

Отже, кандидатська дисертація Зубрицької Оксани Василівни є самостійною завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності є внеском у розвиток філософії права, а її автор, Зубрицька Оксана Василівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Офіційний опонент:

Н.А. Гураленко

доктор юридичних наук,
доцент кафедри людських прав
юридичного факультету
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
14 червня 2019 року

Підпис <i>Гураленко Н.А.</i>	засвідчую
Начальник відділу кадрів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича	
<i>А. Сухомі</i>	
14	06 2019 р

